

Posudek oponenta na práci Anety Kostkové *Kořeny studené války*

Kolegyně Kostková si vybrala pozoruhodné a složité téma, které fascinuje dnes už několik generací historiků i politologů: příčiny studené války mají své klasiky i revizionisty. Autorka si vybrala ty první z nich a pokouší se rekonstruovat vznik studené války realistickou optikou.

Posudek se bude coby oponentský věnovat především problematičtým místům práce, která také podle mého názoru výrazně převažují. Musím nicméně ocenit odvahu věnovat se tak náročnému tématu, a také to, že autorka zpracovala relativně rozsáhlé množství literatury a dokázala se zorientovat ve třech dekádách dějin mezinárodní politiky, a to zrovna takových, že by se jen s obtížemi hledaly událostmi nabitější a na výzkum náročnější.

Hlavním problémy práce spočívají v tom, že:

1. *Není jasně a dobře vymezená výzkumná otázka*, není tedy zcela jasné, co práce sleduje. Výzkumná otázka není téma práce. Výzkumná otázka se liší od klasické otázky tím, že by měla být jakýmsi prvním výsledkem výzkumné práce, měl by jí předcházet předvýzkum a měla by být stanovena tak, aby byla zároveň přínosem k dosavadnímu bádání a zároveň, aby byla zodpověditelná. Dobrá výzkumná otázka sice nesugeruje odpověď, ale otevírá k ní cestu, umožňuje své rozvedení, které přivede k výsledku. Předjímá tak i strukturu práce. Zdálo by se, že druhý odstavec úvodu práce (s. 5) takovou formulaci nabízí, když vymezuje cíle práce v identifikaci příčin vzájemně antagonistického vztahu mezi velmocemi. Tato formulace otázky ale není příliš rozvedená, a jak se posléze ukáže, stane se pouhou záminkou k nepřiliš zvládnutým exkurzům do teorie mezinárodních vztahů a (především) do pokusu o shrnutí událostních dějin let 1919-1949.
2. *Je poněkud problematičticky vymezený přístup k řešení práce, respektive použité metody*, není tedy vlastně jasné, co autorka dělá. Svou práci autorka prezentuje jako historickou, což by ovšem předpokládalo soustavnější kritiku pramenů (autorka poněkud matoučně rozděluje prameny na primární a sekundární, ač konvenčně se mluví o tom, že prameny jsou primární zdroje, zatímco sekundárními zdroji je odborná literatura), dialog s nimi a rekonstrukci. Autorka výrazněji pracuje se několika prameny: zejména vybranými pasážemi Versaillské smlouvy, Majského (používá důsledně anglický přepis jména) memorandumem, Kennanovým dlouhým telegramem a Trumanovými projevy. Autorka je ale nijak neanalyzuje, Majského memorandum shrnuje, Kennanův telegram cituje a shrnuje a bezradný přístup k pramenům vyvrcholí citací z Trumanova projevu táhnoucí se přes strany 42-44. To souvisí s třetím problematičtým rysem práce.
3. *Práce odráží ne zcela zvládnutou práci s literaturou*. Často nevíme, kdo vlastně mluví, autorka totiž od autorů nereflektovaně přejímá nejen jejich pohled na události, ale i výrazové prostředky. To se nejvýrazněji projevuje u takových autorů, kteří nabízejí silnou vlastní interpretaci jako Henry Kissinger, Paul Johnson nebo do jisté míry také Paul Kennedy. Autorka je nediskutuje a nekonfrontuje jejich závěry a argumenty s jinými pohledy a argumenty, jak se by se nabízelo. Místo toho je prostě zaznamenává jako fakta, a spolu s nimi podobným způsobem zachytává i polemické lexikum, kteří autoři užívají. Asi na dvou místech se autorka vůči literatuře explicitně (a rétoriky dost výrazně) vymezuje (s. 17 a 26) a zejména první vymezení obsahuje zajímavý argument, vybudování odstupu to nenahradí.

Autorka tvrdí, že chce vycházet z realismu, zejména pak historického. Její kapitola o realismu (sestavená v zásadě ze dvou učebnic – Drulákovy a Barši s Císařem) je ale spíš jakousi anketou ve stylu – ten teoretik říká něco a tamten teoretik něco jiného. Především ale autorka s koncepty historického, ani jiného realismu dále v textu nijak nepracuje. Jejich vhodné využití by jí přitom mohlo vést k celé řadě příhodných otázek: jak pro roky 1939 rekonstruovat mocenskou rovnováhu? Jak se měnila a jak se měnilo její vnímání u rozhodujících aktérů? Jak se měnily zájmy jednotlivých velmocí a dalších aktérů? Jakou roli hrála ideologie a její vnímání (např. Stalinův „komunismus“, „socialismus v jedné zemi“ a sporná návaznost na

ruskou zahraničněpolitickou tradici) a zahraničněpolitické identity? Některé z těchto otázek pochopitelně práce řeší, ale spíše nahodile, bez soustavnosti, podle toho, jak se objeví v literatuře, z níž autorka zrovna vychází. O jejich soustavném, konceptuálně informovaném sledování nemůže být řeč, a to je velká škoda.

Práce se totiž v důsledku utopí v převyprávění událostních dějin let 1919-1949. Z nepřilíh jasného důvodu (nelze se zbavit podezření, že tímto důvodem je přesvědčivá rétorika Henryho Kissingera, kterou autorka příliš nekonfrontovala s jinými historiky) dochází autorka k závěru, že hlavní příčinou studené války byla klauzule o válečné vině ve Versailleské mírové smlouvě. „Celý tento problém pozdějšího historického vývoje vycházel z diplomatické chyby učiněné na Pařížské konferenci, kdy jeden stát byl prohlášen za výlučného viníka a celá vina padla na něj.“ (s. 12) Jistě lze diskutovat o tom, do jaké míry byla tato klauzule uvážlivá, spravedlivá a do jaké míry patří mezi příčiny druhé světové války. Opravdu ale nevím, proč by jeden z možných důvodů nespokojenosti Německa s meziválečným uspořádáním (který pak spolu s ekonomickou krizí, krizí výmarské demokracie a dalšími důvody vyústil do úspěchu německého nacismu) měl být pokládán za hlavní příčinu dějů, které se odehrály na sklonku této války nebo po ní. Autorka nijak nevysvětluje, jak by mohla klauzule o válečné vině Německa determinovat jednání USA, Velké Británie a SSSR v době, kdy Německo bylo poráženým státem nebo už ani jako jeden stát neexistovalo. Identifikování „kořenů“ se zde dostává na poněkud podobnou úroveň příčinnosti, jaká je charakteristická pro debaty o tom, co by se stalo, kdyby Eva Adamovi v ráji nepodala jablko.

Tato příčina autorce zcela nestačí, a tak v závěru mluví spíše o nepozvání sovětského Ruska na pařížská mírová jednání. To doplní ještě jednou příčinou: „*Nechceme ovšem tvrdit, že celý pozdější konflikt způsobily západní země a jejich diplomatické selhání v roce 1919. Lví podíl na konfliktu, podle nás, měla samotná povaha Ruska, která historicky tendovala vždy k rozpínavosti a imperialismu, právě v důsledku její paranoi před vágním ohrožením buď ze strany asijské, nebo evropské či jakékoli jiné.*“ (s. 48). Nebudu zde diskutovat, zda je adekvátní pro režim čelící (v principu oprávněným) snahám o svržení, které v uplynulém čtvrtstoletí vyústily v několik zahraničních intervencí, mluvit o paranoie (a podsouvat tuto duševní nemoc „povaze“ celé země), ani polemizovat s poněkud esencialistickou charakteristikou Ruska. Problém této věty spočívá totiž především v tom, že má-li závěr shrnout poznatky, k nimž práce došla, pak tuto podmínku nesplňuje – nenavazuje na žádnou soustavnější diskusi Ruska, jeho „povahy“ a kontinuit či diskontinuit v jeho zahraniční politice.

Výklad celkově trpí disproporcí a závislostí na literatuře. O některých tématech autorka píše disproporčně podrobně, o jiných (pakt Ribbentrop – Molotov) málo, o jiných (procentová dohoda) vůbec. Problematická je i jazyková stránka práce, zápolící s různými klišé patřících do spíše špatné žurnalistiky či kolokvialismy (namátkou: „*západní mocnosti Mnichovskou dohodou chtěly začpat chřtán Hitlerovi*“ – s. 26, „*Roosevelt chtěl Stalina ukonejšit Polskem*“ – s. 27, „*Stalin... toto rozhodnutí ovšem neučinil čistě z dobroty srdce*“ – s. 31). Arno Mayer jako autor knihy *Vzestup a pád velmocí* (s. 15) je zjevně jen přehlédnutí, jinde autorka správně uvádí Paula Kennedyho. Podstatnější je problematické přejímání dobové terminologie, jestliže nad „polskou otázkou“ lze ještě mávnout rukou, když čteme, že došlo „*došlo ze strany Západu k definitivnímu vyřešení německé otázky*“ (s. 46) je to poněkud nepříjemně povědomé.

Předloženou práci je těžko hodnotit. Lze ocenit odvážný výběr tématu a zpracování opravdu složitého období dějin mezinárodní politiky, intelektuální chyby, které text obsahuje, jsou ale dle mého názoru tak velké, že jsou jen špatně slučitelné s úspěšnou obhajobou. Navrhuji proto hodnotit práci v rozmezí známek *dobře* a *neprospěla* v závislosti na průběhu obhajoby.